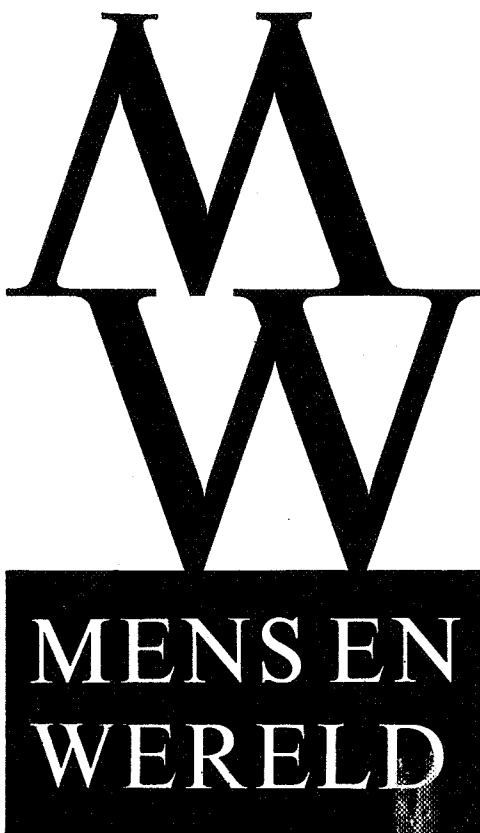

Conflict tussen wereld en kerk

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**24ste jaargang nummer 1
11 januari 1969**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

R. de la Rie: Een verrukkelijk boekje over sex (pag. 3)
B. Stroman: Spelen en meespelen (pag. 4)
V.W.D. Schenk: Het menselijk tekort (pag. 6)
J.L. Sluyter: Calvin en de zestiende eeuw (pag. 6-7)

TIJDENS de kerstdagen is er weer veel gesproken en geschreven over kerk en wereld. Het meest voorkomende thema was dat van de kloof tussen samenleving en christendom. Maar dan in deze zin, dat de mensheid er veel beter aan toe zou zijn, als zij ernst had gemaakt met het christendom. De predikers in de kerken traden min of meer op als vermaners, die een schuldgevoel wekten wegens afvalligheid. Nu was de wereld altijd onchristelijk. Nietzsche heeft de bekende opmerking gemaakt dat er maar één christen is geweest, en dat die aan het kruis gestorven is. Volgens deze wijsgeer wilde Jezus (verondersteld, dat hij een historische persoonlijkheid zou zijn) ook geen volgelingen vormen, maar een voorbeeld geven hoe men door stoïcijnse verachting voor de wereld zich zelf kan bevrijden. Hij sprak uit zijn eigen naam, ook al refereerde hij wel aan grootheden van het verleden. Maar hij had zijn eigen godsbegrip gemaakt.

NIET alleen dit individualistische karakter, met de nadruk op een bepaalde levenshouding, is voor de christusfiguur kenmerkend, ook de overtuiging dat de gehele maatschappelijke orde weldra te gronde zou gaan. Dit sterke geloof aan de ondergang der wereld kon moeilijk leiden tot een programma tot verbetering dier wereld. Zo'n beginselverklaring is het Evangelie dan ook stellig niet, hoewel het besluit, geen deel te willen hebben aan macht en eigendom wel tot een rebelse levenshouding kan leiden. Overigens is het Nieuwe Testament ver van ons verwijderd door het ons vreemd geworden wereldbeeld en door de maatschappelijke geboden van Paulus, die (ten aanzien van de positie der slaven, vrouwen, vorsten enz.) nog geheel wortelen in de gezagsverhoudingen van het Romeinse rijk. De middeleeuwse feodaliteit sloot daarbij historisch aan. Maar in dit opzicht en wat de wetenschap, techniek, filosofie en ethiek aangaat speelt het bijbels gebeuren zich af in een verre en vreemde tijd. We hebben met het christendom steeds minder te maken, en dit blijkt uit het gedrag van gelovigen en ongelovigen beide.

CHRISTUS kon niet worden nagevolgd, omdat hij zich negatief verhiel jegens de wereld. En voor zover het christendom officieel werd ingevoerd berustte dit op feoda-

le, autoritaire, sociaal-reactionaire principes. Waar in de laatste eeuwen een groeiend conflict is ontstaan tussen godsdienst en vooruitgang heeft de ontkerstening heilzaam gewerkt ten gunste van de sociale ontwikkeling, de vrijheid van denken, de ontplooiing van de ervaringswetenschap, de zuivering van de ethiek, de vermenselijking van de moraal. Wat onze kwalen en gevaren aangaat: die zijn er altijd geweest toen kerk en godsdienst zeer machtig waren, en helaas is die erfenis niet of onvoldoende overwonnen. Maar een aantal verworvenheden (beperking van de armoe, grotere welstand, medische zorg, kinderbeperking, meer vrije tijd bij hogere produktiviteit, een kritischer houding jegens het gezag enz.) konden slechts verwerkelijkt worden in strijd met kerk en christendom.

HET is dus niet juist het zo voor te stellen, alsof noden en moeilijkheden van onze tijd zouden voortvloeien uit de afvalligheid, en uit afwijzing van het christendom. De ontkerstening heeft tal van positieve gevolgen gehad, ook voor de leden der kerken die eveneens hun oude godsdienst voor een aanzienlijk deel hebben verloochend of op de achtergrond hebben geplaatst. Er is van Erasmus, Montaigne en Coornhert af een duidelijke humanisering merkbaar van het geloof. En alle wezenlijke veranderingen hebben geleid tot het aanvaarden van niet-christelijke maar algemeen-menselijke oordelen, gebaseerd op objectieve ervaring, redelijkheid, universele ethiek, behoefte aan meer geluk op aarde. Er is geen enkele grond voor een gevoel van christelijke superioriteit, wel voor voldoening over hetgeen groepen of volkeren in gemeenschappelijke inspanningen (ongeacht afkomst of wereldbeschouwing) hebben bereikt tot humanisering van het bestaan. Wij zouden niet graag beweren dat ongelovigen betere mensen zijn dan gelovigen, want 'goedheid' is een kwestie van karakter, opvoeding, omstandigheden, wil en ideaal; maar wel dat deugdzaamheid een persoonlijke verdienste is, die los staat van de godsdienst. (Hoevele misdaden zijn er niet bedreven in Gods naam!) En de humanistische filosofie is naar onze overtuiging een betere basis voor het onderscheiden van goed en kwaad dan de bijbel.

KRITISCH ALLERLEI

Mazzi (I)

DUIZENDEN mensen uit de volksparochie te Florence, waar don Ezo Mazzi door de kardinaal-aartsbisschop Florit is afgezet als pastoor, hebben in Florence gedemonstreerd in een zwijgende optocht, die vertrok bij het aartsbisschoppelijk paleis aan het domein, om te demonstreren tegen dit ontslag en om het heengaan van de kardinaal zelf te eisen. Het besluit tot deze demonstratie, die de kerk in Italië in opschudding heeft gebracht, is zaterdagavond genomen door de algemene vergadering van de parochianen. Deze werd niet bijgewoond door pastoor Mazzi, aan wie door de kardinaal verboden is de kerk nog te betreden, zelfs voor het opdragen van de mis, noch door diens kapelaans, die besloten hebben uit solidariteit met hun pastoor eveneens hun ontslag te nemen en zich met hem als arbeiders te gaan vestigen in de buurt waar pastoor Mazzi gedurende veertien jaar de zielzorg heeft uitgeoefend.

Mazzi (II)

HET BISDOM Florence is in rep en roer, want in heel Italië is het conflict dat het aartsbisdom van kardinaal Florit tot in de grond verdeeld houdt, het nieuws van de dag geworden. Pastoor Mazzi zei over de beschuldiging, dat hij een splitsing in de kerk veroorzaakt: 'Wie ons van schisma beschuldigt doet dat bijna altijd om het schisma te camoufleren, dat sinds jaren de kerk verdeelt. Aan de ene kant is zij gebonden aan de politieke, economische machten; aan de andere kant is zij de kerk van de werklozen, de analfabeten, de afgewezenen, de arbeiders. Wij willen geen enkele leerstelling theologische, dogmatische of disciplinaire hervorming. Op dat plan bewegen wij ons niet. Wij willen niet dat iets wat echt en geopenbaard is in de kerk wordt ontkend. Maar wij willen alleen dat ons wordt toegestaan het Evangelie in praktijk te brengen, wij willen dat het werkelijke schisma tussen de kerk en de wereld, dat voortduurt en erger wordt ondanks het concilie, wordt vernietigd.' Inderdaad is in Italië de kerk een reactionair machtsapparaat gebleven.

Huwelijk

ZEVENTIG priesters uit de bisdommen Haarlem en Rotterdam hebben hun verontrusting aan de Nederlandse bisschoppen kenbaar gemaakt over de huns inziens te lange procedure voordat het gehuwde priesterschap mogelijk zal worden. In een motie, daartoe te Amsterdam opgesteld, zeggen zij dat de kwestie geen verder uitspel verdraagt omdat veel priesters willen trouwen en na hun huwelijk

priesterlijk werk willen blijven verrichten. Zij vragen de bisschoppen in een aantal parochies in Nederland met instemming van de gelovigen het gehuwde priesterschap toe te laten. Maar daarvoor is het gezag van Rome blijkbaar nog te sterk.

Sceptisch

HET BISDOM Eisenstadt in Oostenrijk heeft priesters en gelovigen in verband met recente gebeurtenissen in Eisenberg verboden het 'graskruis' aldaar te bezoeken of deel te nemen aan godsdienstige plechtigheden op de plaats, waar Maria zou zijn verschenen. De grote toeloop van nieuwsgierigen heeft ook tot ingrijpen door de overheid geleid. In het schrijven aan alle parochies wordt er nogmaals op gewezen dat er geen aanwijzing is om voor de gebeurtenissen in Eisenberg een bovennatuurlijke verklaring te zoeken. Volgens de verhalen zou Maria na een verschijning in het gras een kruis hebben achtergelaten. En dat nog in onze eeuw!

Boodschap

DE WERELDRAAD van kerken heeft zijn leedwezen uitgesproken over de aanhoudende schending van de rechten van de mens 'door geweld, terreur, slavernij, hongersnood en zelfs massamoord'. In een boodschap ter gelegenheid van de Dag van de rechten van de mens (10 december) roepen het presidium van de raad en erevoorzitter Visser 't Hooft alle kerken op, naar middelen en wegen te zoeken om regering en bevolking van hun landen te helpen bij de verwezenlijking van de verdragsnormen. Tot de vrijheden en rechten waarvoor alle christenen moeten vechten, behoort ook de vrijheid van elk echtpaar 'naar de leer van zijn kerk en naar zijn geweten mogelijkheden en middelen tot geboorteregeling na te gaan om de gezinsvorming ten bate van het hele gezinsleven te laten geschieden', aldus de boodschap.

Offer

IN Lar, in de Indiase staat Pradesj, is een Hindoe gearresteerd. Hij heeft een 12 jaar oude jongen geofferd in de hoop miljonair te worden. Een sadhoe (heilig man) had hem gezegd dat hij rijk zou worden als hij een mensenofer bracht aan de goden. De Hindoe, een koopman, bracht een jongen van 12 jaar mee naar huis. Hij had de knaap bedelend op straat aangetroffen. Een week lang voedde hij de jongen goed. Op een feestdag in juli doodde hij hem. Een maand geleden heeft zich een dergelijk geval voorgedaan in Rajasthan. Toen werd een eveneens 12 jaar oude jongen ge-

offerd. Vier personen werden toen aangehouden en wachten nu op hun berechting. Ook zo'n drama is een aspect van het geloof!

Humor

IN de Volkskrant vonden we onlangs deze grappjes: 'Zeshonderd Spaanse priesters wensen geen staatstoelage meer te ontvangen. Zou dat kunnen duiden op waardevermindering van de franco?' Een literair-politieke toespeling: 'Een onderzoek heeft uitgewezen, dat driekwart van alle NVV'ers alleen maar lagere school heeft. Dan zijn er nog heel wat die Kloos niet gelezen hebben.' Over de pil twee mopjes: 'Vraag: hoe heet het huisorgaan van Organon? Antwoord: de Osser Vatore. Vraag: welk soort onderwijs heeft Cals in zijn mammoetwet over het hoofd gezien? Antwoord: het NAVO.' Tenslotte: Bij een bedrijf in Zaandam zijn 3800 doosjes met anticonceptiepillen vermist. De politie waarschuwt dat deze pillen nadelige gevolgen kunnen hebben voor kinderen.'

Straf gevraagd

WAT het gebruik aangaat van namen van geslachtsdelen, die toch niet zo ongebruikelijk zijn (zoals roede) lezen we in De Volkskrant van 2 december het volgende verhaal: 'De Tweede Kamerleden dr. T. van Schaik en dr. G. ter Woorst (beiden KVP) hebben vragen gesteld over het Nijmeegs Universiteitsblad van 21 november. Zij adviseren minister Polak (Justitie) in het algemeen belang maatregelen te nemen tegen de publikatie van de 'exclusieve vertaling' van en naar 'Les onze mille verges' (De elfduizend roeden) van Apollinaire, die in genoemde uitgave verscheen. Zelfs in deze tijd waarin de algemene opvattingen omtrent pornografie voortdurend veranderen is 'dergelijke vuilschijverij' volstrekt ontoelaatbaar, aldus de Kamerleden. De universiteit heeft zelf ook reeds maatregelen genomen, zo

blijkt uit hun vragen. Curatoren en senaat van de katholieke universiteit hebben besloten hun medewerking aan het blad op te zeggen. Zij hebben het Nijmeegs Universiteitsfonds aangeraden de financiële hulp aan het blad op te schorten. De justitie in Arnhem heeft de zaak in onderzoek. Dit laatste mag wel zeer ongewoon worden genoemd. Apollinaire is een wereldberoemd auteur en hij staat zeker niet bekend als 'porno-graaf'.

Wie is jood?

HET Handelsblad van 29 november bracht een beschouwing over het probleem, wie eigenlijk 'jood' mag of moet worden genoemd. In Israël is dit een brandend vraagstuk. De dienst van het ministerie van binnenlandse zaken weigerde de kinderen van de joodse majoor Shalit, die met een niet-joodse, engelse vrouw is getrouwd, in te schrijven als joods. De rabbijnen staan op het standpunt, dat slechts kinderen van een joodse moeder joods genoemd kunnen worden. De zaak is van betekenis, omdat in Israël in vele gevallen - o.a. inzake het sluiten van een huwelijk - het rabbinale recht tevens het burgerlijke recht is voor joden. In Israël kan een jood niet trouwen met een niet-jood. Daarvoor moet het paar zich in het buitenland (bijv. in Cyprus) in de echt laten verbinden. Moslims en christenen kunnen met geloofsgenoten een mohammedaans of christelijk huwelijk sluiten. Voor de kinderen van majoor Shalit, die in Israël een joodse opvoeding krijgen (wat nog niet hoeft te betekenen dat zij thuis een godsdienstige opvoeding genieten) eiste de vader dat zij worden geregistreerd als jood 'volgens nationaliteit'. Het Hoge Gerechtshof heeft de regering uitgenodigd (maar niet gelast) in deze zin stappen te ondernemen. Maar dat is al meer gebeurd, tot nu toe zonder resultaat.

ONDER DE BOMEN

*Onder de bomen is je gezicht
groen als gezien diep onder water
dat in trage golven
van hartstocht over ons heen slaat*

*ver in het bos
roept de koekoek*

*zijn oneerbaar voorstel
en wij antwoorden
met het schuim van de branding
in onze monden.*

Jan F. de Zanger

(Uit de bundel 'Niet alleen... maar ook', Leopold, Den Haag)

Een verrukkulluk boekje over seks

Als u iets tegen sex heeft, al dan niet met een x, moet u Tjeempie*) maar ongelezen laten, want hoewel het schoolmeisje Liesje het hele boek door op zoek is naar iemand, die haar kan vertellen wat sex nu eigenlijk is, vormt haar gebrek aan inzicht geen enkele belemmering voor het bij voortdurend in de praktijk brengen van wat men daaronder pleegt te verstaan. Tjeempie is overigens een verrukkelijk boekje geworden, waarin Remco Campert, of zoals hij nu wil Remko Kampurt, zich door zijn woord- en spellinggrapjes – ditmaal houdt hij zijn 'eigen spelling' het hele boek door consequent vol – maar vooral door zijn ironie van veel van zijn doorgaans zwaarwichtiger confraters onderscheidt.

AL in vroeger werk hebben we van Camperts woordspelingen kunnen genieten en wie daarvan houdt, vindt in Tjeempie een boek vol. De moeder van Liesje bij voorbeeld 'vervrouwt' zich in een moeilijke situatie, zij 'wordt zichzelf weer geheel meesteres' en Liesje zelf gedraagt zich 'meisjesmoedig'. Dol op banaan als ze is, staat ze daarmee op de omslag afgedrukt, met een echte Chiquita, 'vroeger Fyffes geheten, zoals eens Christina Marijke'. Reclameslogans hebben trouwens een belangrijke invloed op dit soort woordspelingen, zoals, met een duidelijke verwijzing: 'Revoluutsie! 't Is goed! Harry maakt het!'

'HARRY' is trouwens niet de enige duidelijk herkenbare schrijver in Tjeempie, al vallen zijn 'sjieke slee' en de rode vlag van zijn balkon wel in het oog. Goed is trouwens ook de persiflage op diens vage filosofieën, resulterend in een uitvoerige beschouwing over wat sex dan eigenlijk wel is: er is een Zijn en een Niet-Zijn, en als het Zijn het Niet-Zijn vult, ontstaat het Wel-Zijn.

MISSCHIEN nog wel beter getroffen – maar in al zijn simpelheid ook wel een dankbaarder object voor satire – is het 'Roofdier', de schrijver voor wie geld het enig belangrijke is en die dan ook in een gouden helikopter boven de stad hangt. De stad Amsterdam dan natuurlijk, want het is duidelijk dat Remco Campert in het verre Antwerpen zijn vroegere stadgenoten in het kleine Nederlandse schrijverswereldje eens lekker in het zonnetje heeft willen zetten. Daar is maar één uitzondering op, namelijk als Liesje op bezoek gaat bij 'een moeizame ploeteraar in de Wijngaard des Heren', die haar vriendje gevangen houdt, maar tenslotte toch tot de conclusie komt, dat het een Lieve Boy is, welzeker, 'maar toch niet de Uiteindelijke Engel met het Monsterachtige Slagzwaard'.

Aangezien het tenslotte om grote schrijvers gaat, heeft Campert ook zichzelf niet vergeten: ik meen hem althans te herkennen in de voorbijflitsende man met het roodzwart-geblokte hout-hackersjasje en een stevige bril, die, hevig ontroerd door Liesjes bekoorlijkheden, toch een niet onaardige 'definitie' van sex geeft, of-schoon je het naar zijn mening niet in een kano kunt doen. Prachtig getroffen is ook het 'lufsenter', compleet met suikerklontjes en de 'definitie' dat sex 'kommunikaatsie' is, en even fraai vond ik de ontmoeting in de trein met een hippe-taal-klatsende schrijver, weet-je-wel.

HET is allemaal erg leuk en het is bovendien in zijn soort nog goed ook. Oppervlakkig gezien is het niet meer dan een verzameling satires op bekende schrijvers, maar deze zijn geraffineerd aaneengeregen door het verhaal van een meisje, Liesje, die van haar leraar Van Dale als paastaak krijgt Nederlandse schrijvers te bezoeken en over hen te schrijven. Als de moeder van Liesje zich over die schandelijke taak gaat

uiten in de bekende Elsevier- en Libelleclichés (een prachtig stukje persiflage!) wordt de nieuwsgierigheid geprikkeld van het onschuldig wicht want naar de mening van Ma schrijven die lui over niets anders dan sex en ja, wat zou dat dan wel zijn? Al ras blijkt Liesje minder onschuldig dan het schijnt en juist die ambiguïteit tussen vrijwel volstrekte naïveteit en geraffineerde speelsheid werkt uiterst humoristisch. Liesje is onbestaanbaar en eigenlijk alleen bedoeld als verbindend element tussen haar verschillende belevenissen maar tenslotte blijkt er meer dan die ene draad door het boek te lopen om er toch nog een compositie van te maken. Haar vriendje, die als paastaak had Nederlandse politici te ontmoeten, ziet ze aan het eind terug in Huize Walgra, u mag raden bij wie.

ACH, erg nadrukkelijk en filosofisch moet je over Tjeempie niet doen en je moet misschien ook een beetje in de stemming zijn om het leuk te vinden maar een feit is wel, dat Remco Campert als geen ander de kunst verstaat de satire te hanteren zonder grofheden, zonder agressie maar als milde, ironische spot, veelal treffend juist. Het is een vrolijk boek geworden op de rand van literatuur en lectuur, dat echter overal de hand van de ware schrijver verradert. En dat het boek, handelend over de jongste Nederlandse schrijversgeneratie, nogal erotisch geladen is, wie zal het verbazen? Misschien hoogstens nog de schrijver van die onverbiddelijke bestseller, die op het laatst in de armen van Liesjes preutse moeder belandt want och, die overdreven preutsheid van de een en het overdadig geschreeuw van de ander zouden wel eens uitingen kunnen zijn van dezelfde angst.

R. DE LA RIE

*) Remko Kampurt: Tjeempie! of Liesje in Luiletterland (De Bezige Bij, Amsterdam LRP 243; 1968)

Han Krug

Ik wou u even vertellen, hoe het afgelopen is. Die middag, waar ik veertien dagen geleden over schreef. Nog even een korte inhoud van het voorafgaande. We wilden hier in de H.V.-gemeenschap aan het eind van 't jaar, zoals gewoonlijk, iets voor de oudere leden doen. Nu ik dit opschrijf, vind ik er ineens iets vreemds aan. 't Was me nooit zo opgevallen, maar er is echt iets eigenaardigs. Jaren geleden zijn we begonnen met een attentie te brengen aan mensen boven de vijf en zestig, maar aangezien we dan zo langzamerhand het halve H.V. wel langs mogen, hebben we de grens verlegd tot zeventig. Vijf en zestig is niet 'oud' meer, de ouderdom begint, volgens Humanistische maatstaven met zeventig. Sommige mensen zijn daar echt van uit hun humeur: nauwelijks zijn ze zeventig geworden, ze voelen zich nog fit en vitaal, of daar staat het H.V. op de stoep, aardig tegen ze te doen. Maar goed, een heleboel leden vinden het gewoon leuk; het gebaar, het feit, dat er aan hen gedacht wordt en die schrijven gezellige bedank-brieven of bellen op en dat is dan toch ook wel weer een positief geluid.

Dit jaar zou het anders worden. Geen bloemetje, geen fruitbakje, geen H.V.-kalender, maar een toneelvoorstelling door het nieuwe Herman Heijermansgezelschap. Pure cultuur. Dat is ook weer zo'n specifiek Humanistisch trekje: De Cultuur. 't Mag nooit eens van hupsakee zijn, nee, denk aan Het Niveau. Wat hebben we daar al onder geleden in de loop der jaren op Humanistische 'bonte avonden'. Nu, we hebben het geweten. 't Was natuurlijk geen onaardig idee en de oudere generatie kent Heijermans over 't algemeen van binnen en van buiten, maar ja, wat doe je eraan: drie weken voor het feest, ons feest, lag het hele Heijermansgezelschap uit elkaar. Wie rekt daár nu op. En dat wordt je zo eventjes door de telefoon meegedeeld op maandagmorgen, als alle bedden nog overhoop liggen: 'Mevrouw, het gaat niet door!' Daar zit je dan, met je zaal voor 350 mensen, voor driekwart vol. We durfden het de mensen niet te berichten. Alleen de leden van de Humanitas-bejaardenclubs, die we ook hadden uitgenodigd, hadden we 't verteld – daar zitten veel H.V.-leden onder – en dat zijn schatten van mensen, altijd solidair. Van de overige H.V.-genodigden had meer dan de helft taal noch teken van zich laten horen, dus die kunnen nu lezen, wat ze gemist hebben: een verrukkelijke middag. Uit alle tegenslagen, dat gebeurt wel meer, was een programma tevoorschijn gekomen, zo leuk, dat we er nog lang met plezier aan terug zullen denken. Gewoon, een gezellig toneelstuk, door amateurs gespeeld en geschreven door een gewone meneer, maar fantastisch goed. We zaten allemaal enorm mee te leven en zelfs mee te zingen op een gegeven moment.

Aan 't slot van mijn vorig stukje schreef ik, dat alles nu wel in kannen en kruiken was, maar dat je 't nooit helemaal zeker wist met dit soort middagen. Er zou best nog iets anders mis kunnen gaan. En ja, hoor. We hadden toegangsbewijzen laten maken, die we de mensen zouden toesturen. Ik kocht enveloppen, schreef er de adressen op, voorzag ze van postzegels, maar toen ik de kaarten erin wilde stoppen, bleken die te groot te zijn voor de enveloppen. Met een grote schaar...

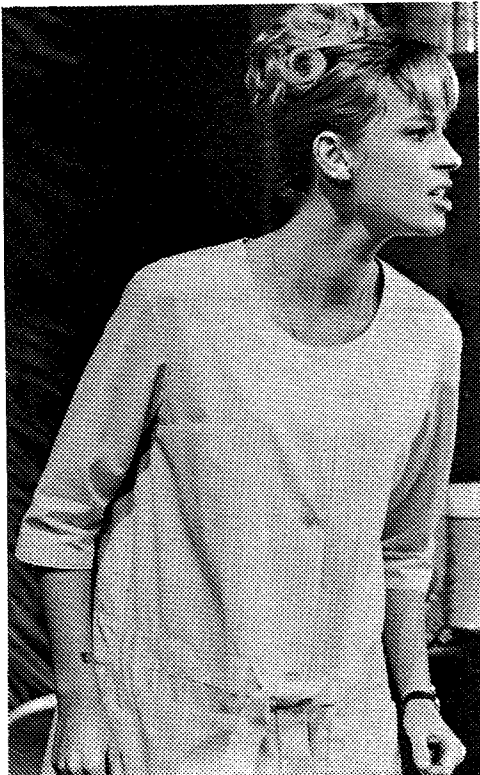
Ziet u, dat zijn nu van die dingen, waar ik de slappe lach van krijg.

Spelen en meespelen

CENTRUM vermoordt een pianiste ten gerieve van het publiek. Dat wil zeggen, dat de Toneelgroep Centrum Paul Pörtner's Scherenschnitt, Kriminalstück zum Mitspielen, met de uitdagende titel Centrum vermoordt pianiste, meespeel-thriller, onder regie van Walter Kous, ten tonele brengt. Het gebeurt allemaal in en boven de dames- en herenkapperszaak van Meneer Jacques (Lou Steenberg), wiens neuroses aanzienlijk worden gevoed, door zijn overigens onzichtbaar blijvende ex-geliefde, een concertpianiste op haar retour, die hem tergt door uitbundig Liszt te spelen. In de kapperswinkel werkt Trudy (Cox Habbema), een ambitieus, modern-hard wicht. Verder spoelen er klanten door de zaak: de nogal onevenwichtige, kleptomane mevrouw Wendela van Reeuwijk (Ann Hasekamp); de door de wol geveerde snuiter Dolf Laurin (Jules Hamel) en twee politiemannen (Ton van Duinhoven en John Koch), die zich niet helemaal zonder ambtelijke bijbedoelingen laten scheren en knippen. Op het moment, dat zij allemaal in de winkel zijn of er net geweest zijn, wordt de pianiste boven vermoord. Dan beginnen de politiemannen hun onderzoek, met verhoren van de aanwezigen in de kapsalon, die allemaal verdachten zijn. Daar wordt het publiek bij betrokken.

DE ZAAL mag correcties aanbrengen op de verklaringen en de reconstructies, die onder leiding van de inspecteur worden gehouden. De toeschouwers mogen interrumpen, zij mogen ook het toneel op, om vóór te doen hoe zij menen, dat een bepaalde scène zich heeft afgespeeld. Zo gebeurt het ook en het wordt zo iets als een hoogst vermakelijk gezelschapsspel.

Cox Habbema in 'de vermoorde pianiste' door Toneelgroep Centrum

Maar de bedoelingen van Centrum reiken verder. Het gaat er om het publiek te activeren, te betrekken bij het toneelgebeuren. Een oud probleem, sinds de illusie van het net-echte, waar het naturalisme prat op gaat, het toneel blijft beheersen. Het toneel in een lijst, de kijkkast met de 'vierde wand', die wijkt als het doek opgaat en dan nog in stand wordt gehouden door de barrière van het voetlicht, maakt de toeschouwers tot gluurlers. Zij kijken in andermans huiskamer en putten uit hetgeen zich daar afspeelt, geruststelling, deernis of vermaak. Op zijn best herkennen zij eigen nariheid of blijmoedigheid. Dan kunnen zij 'er iets van meenemen' en gaan na afloop tevreden, maar weinig duurzaam geraakt naar huis. Niemand heeft in zijn pluche fauteuil meegedaan, omdat ieder op eigen wijze door het sleutelgat naar andermans vermeende werkelijkheid heeft zitten kijken. Er is geen sprake van een autonome toneelwerkelijkheid, waarin de toeschouwer kan worden opgenomen als een meewerkend element. Om aan die tot niets verplichtende toekijkershouding een eind te maken is er al heel wat gedokterd. Spelers tussen de toeschouwers; het openlaten van het voordeuk; een proscenium de zaal inbouwen met weglating van het voetlicht. Lapmiddelen, want de bouw van de schouwburgen dient anders te worden. Hetgeen in sommige nieuwe schouwburgen reeds enigermate het geval is.

PAUL PÖRTNER is op zoek naar een nieuwe vorm van toneel en daarbij gaat hij wat al te gewichtig uit van het psycho-drama. De toepassing van het toneelspel, welke in psychiatrische inrichtingen wel wordt gebruikt om psychisch gestoorde in een gespeelde dramatische situatie, die zij als hun eigen situatie kunnen herkennen, inzicht te geven in hun geestesgesteldheid. Bij Pörtner zou wellicht eerder aan het 'rollenspel' kunnen worden gedacht, dat in sommige bedrijven wordt gespeeld om alle medewerkers inzicht te geven in elkaars functies. Extreem gesteld kan dan de directeur voor portier spelen om te ervaren, dat die functie eigen problemen en verantwoordelijkheden meebrengt. De portier kan een avond directeur zijn, om er achter te komen, dat zo'n man het ook niet makkelijk heeft.

HOE dan ook, het is bij die moord op de pianiste een geanimeerde bedoening. De dapperen huppelen het toneel op en spelen een scēnetje, de meer bedeesden steken hun hand op en zeggen hun zegje. Of deze methode van uitgelokte medewerking ook toepasselijk is bij stukken met meer hand en voet dan een handig, weinig genuanceerd moordzaakje, staat te bezien. Of de acteurs er gelukkig mee zijn evenzeer. Het lijkt voorlopig een grapje voor één keer. Maar de positieve kanten van die grap liggen in het feit, dat van de toneelspelers zeer waakzame concentratie wordt vereist. Zij kunnen spelen met het publiek, want door in spel en dictie de accenten iets te verleggen kunnen zij elke avond een andere dader suggereren. Het verrassend van de voorstelling is, dat het improvisatie-talent van de spelers danig op de proef wordt gesteld. Er wordt weer iets opgeroepen van de commedia dell' arte-stijl, die zonder vastgelegde tekst op een vluchtig aangeduide situatie, er virtuoos op los improviseerde. De acteurs van Centrum, met Ton van Duinhoven, die gesteund door zijn cabaret-ervaring de zaal

de baas weet te blijven als spil, weten er vlot raad mee. Het is een vermakelijke avond, maar meespelen van het publiek wordt spelen met het publiek.

VOOR de nuchtere, koel oplettende toeschouwer te midden van geëmotioneerde en geactiveerde toeschouwers is het ook nog een leerzame demonstratie van de onbetrouwbaarheid van volstrekt te goeder trouw afgelegde getuigenverklaringen. Een koddig amusement, waar niemand – spelers, noch kijkers – al te zwaar aan moeten tillen.

B. STROMAN

ZIEL EN WEDEROPSTANDING

ONLANGS heeft men voor de T.V. het stuk van Jan Wolkers 'Wegens sterfgeval gesloten' kunnen zien. Het probleem van de lichamelijke wederopstanding, nog steeds een belangrijk christelijk dogma, staat hier centraal. Wolkers laat zien hoe de herrezen mensen behept blijken te zijn met alle kwalijke eigenschappen, die hen ook kenmerkten tijdens hun aardse leven. Het dogma van de lichamelijke opstanding, dat hier een merkwaardige gestalte kreeg, levert m.i. voor de gelovige moeilijkheden op wanneer hij tevens uitgaat van een eeuwige, onsterfelijke ziel, die kan bestaan, onafhankelijk van het lichaam (zie Openbaring van Johannes 6 : 9; 20 : 4). Hij moet dan een principieel onderscheid maken tussen lichaam en ziel, tussen twee 'zijnden', een veranderlijke en vergankelijke (die blijkbaar toch kan herrijzen) en een eeuwige. Er blijkt evenwel samenhang te bestaan tussen lichaam en ziel zoals bv. Kretschmer in zijn 'Körperbau und Charakter' aantoonde. De christelijke gedachte van een onsterfelijke ziel is overigens niet te vinden in het Oude Testament maar is ontleend aan Plato. Voor deze Griekse wijsgeer is het lichaam de kerker van de ziel, waaruit de ziel na de lichamelijke dood wordt bevrijd. Voor de Joden van het Oude Testament daarentegen zijn lichaam en ziel twee aspecten van het ene menselijk zijn. Hoe oordeelt de hedendaagse, moderne christen? Ik laat hier prof. Bernard Delfgaauw aan het woord, die in zijn essay 'Van lichaam naar lichamelijkheid' (opgenomen in 'Over de schreef') opmerkte:

'Er kan weliswaar onderscheiden worden tussen de lichamelijke en de verstandelijke sfeer – en deze onderscheiding is zelfs voor een begripen van het menselijk zijn wezensnoodzakelijk –, maar de gehele mens is lichamenlijk én verstandelijk of geestelijk. Wat de mens in zijn lichaam treft, raakt hem, deze concrete mens, ook in zijn geest. En wat zijn geest treft, raakt ook zijn lichaam. In laatste instantie handelen en ondergaan immers niet ziel en lichaam, maar handelt en ondergaat steeds deze éne concrete mens, die zichzelf als deze concrete geestelijk-lichamelijke eenheid beleeft.'

En vervolgens: 'Als wij dit beseffen, beseffen wij onze lotsverbondenheid met ons lichaam. Het lichaam is niet langer dat 'deel' van onszelf, dat er enkel is om opgeofferd te worden aan dat andere 'deel', dat ziel heet. Het lichaam is geen deel van onszelf, maar wij zijn zelf lichamenlijk. Gabriël Marcel merkt op, dat wij niet kunnen zeggen: 'Ik ben mijn lichaam' noch 'Ik heb mijn lichaam'. In het eerste geval vereenzelvig ik mij met mijn lichaam en verval in een onhoudbaar vitalisme; in het tweede geval neem ik afstand van mijn lichaam, alsof mijn lichaam niet wezenlijk tot mijn eigen zijn behoort en daardoor verval ik in een even onhoudbaar spiritualisme. Wij kunnen alleen aan dit dilemma ontkomen, door te beseffen, dat wij lichamenlijk zijn.'

Tot zover prof. Delfgaauw. Het is een visie die vele humanisten zeker zullen onderschrijven.

P. KRUG

Samen met anderen

NA overleg tussen het Nederlands rooms-katholieke episcopaat en het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, waarbij de St. Willibrord Vereniging bemiddelend is opgetreden, is besloten tot de oprichting van een contactorgaan R.K.-kerk-Humanistisch Verbond. Van de zijde van het rooms-katholieke episcopaat wordt dit beschouwd als de uitvoering van Aanbeveling 3 van de eerste plenaire zitting van het Pastoraal Concilie, waarvan de laatste zin luidt: 'Er moet gestreefd worden op diocesaan en landelijk niveau naar vormen van permanent contact en samenwerking met andere geloofsgemeenschappen en levensbeschouwelijke groeperingen.' Van de zijde van het Humanistisch Verbond wordt het oprichten van dit contactorgaan beschouwd als consequentie van het voortdurend streven van het hoofdbestuur om in de Nederlandse samenleving tot ontzuiling, onderling begrip en samenwerking te geraken. Het contact-orgaan zal voorlopig bestaan uit vier personen, aan te wijzen door het rooms-katholieke episcopaat en vier personen aan te wijzen door het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.

DOOR het rooms-katholieke episcopaat zijn aangewezen de volgende personen:

Vicaris Dr. J. J. M. Stieger	Haarlem
Dr. J. M. M. de Valk	Rotterdam
Dr. J. A. van Kemenade	Nijmegen
Drs. D. de Lange	Bilthoven

DOOR het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond zijn aangewezen:

S. van de Belt	Eindhoven
Prof. Dr. W. van Dooren	Bilthoven
J. Pasman	Voorburg
Drs. A. P. J. Verbist	Baarle-Nassau

Allen hebben hun benoeming aanvaard.

ZOWEL het rooms-katholieke episcopaat als het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond beschouwen dit contact-orgaan als de eerste stap tot het creëren van een landelijke ontmoetingsplaats tussen de kerken en geloofsgemeenschappen enerzijds, en niet-godsdienstige humanisten in de ruimste zin anderzijds. Een volledige uitvoering van deze opzet zou op dit moment een aanzienlijke en ongewenste vertraging hebben gebracht in de totstandkoming van het contact-orgaan. Omdat voor de R.K.-kerk een concrete opdracht lag in de reeds geciteerde *Aanbeveling van het Pastoraal Concilie* en omdat reeds op verschillende niveaus contacten bestaan tussen R.K.-kerk en het Humanistisch Verbond zoals met name het Pastoraal Concilie, hebben rooms-katholiek episcopaat en hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond besloten om, in vertrouwen op de verdere ontwikkeling, tot oprichting van het contact-orgaan over te gaan. Van beide zijden wordt aan het contactorgaan opgedragen, zich ten spoedigste te beraden over stappen, die kunnen leiden tot formele of informele deelneming van andere kerken, geloofsgemeenschappen, niet-godsdienstige groeperingen en niet in het Humanistisch Verbond georganiseerde humanisten.

DE taak van het contact-orgaan zal zijn: *de bevordering op alle niveaus van de goede verstandhouding zowel op het terrein van theoretische bezinning als op dat van praktisch han-*

delen tussen de R.K.-kerk in Nederland en het Humanistisch Verbond; bij uitbreiding ook: het bevorderen van de goede verstandhouding tussen christenen en niet-godsdienstige humanisten in Nederland; het opsporen en inventariseren van belemmeringen, die een goede verstandhouding tussen christenen en niet-godsdienstige humanisten in de weg staan en het geven van gemotiveerde adviezen en aanbevelingen aan de personen en instellingen, die op deze punten een beleidsfunctie hebben t.a.v. het opruimen van dergelijke belemmeringen;

het bestuderen en aanwijzen van vruchtbare mogelijkheden van gezamenlijke bezinning en actie van christenen en niet-godsdienstige humanisten op alle terreinen. Bijzondere aandacht krijgt daarbij de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het bewoonbaar maken en houden van de wereld en de samenleving. Met het oog daarop worden vooral geestelijke verzorging en vormingswerk als belangrijke terreinen van onderzoek en samenwerking beschouwd.

VOOR onderwerpen en terreinen die een uitvoerige studie en/of speciale deskundigheid eisen, zal het contact-orgaan een beroep doen op deskundigen en op ad hoc te vormen studiegroepen.

Radio- en televisie-uitzendingen

RADIO (Hilversum I)

Zondag, 5 januari 1969, 9.45-10.00: H. J. Rutgers: 'De Amerikaanse uitdaging en de mens'.

Zondag, 12 januari 1969, 9.45-10.00: Nog niet bekend.

Zondag, 19 januari 1969, 9.45-10.00: Contact tussen rooms-katholieken en humanisten (III).

Zondag, 26 januari 1969, 9.45-10.00: C. van Rijsing, titel nog onbekend.

Zondag, 2 februari 1969, 9.45-10.00: G. Stuiveling. Uit humanistisch oogpunt.

TELEVISIE (Ned. I)

Maandag, 13 januari 1969, 22.05-22.30: Het humanistisch vormingsonderwijs. M.m.v. leerlingen van een i.v.o.-school, een l.t.s. en een kweekschool en de heren J. C. Brandt Corstius en J. Koops.

LA MÉTAMORPHOSE DES DIEUX

DOOR mijn beroep kom ik op verschillende scholen en omdat ieder werk, en ook 't mijne, nu eenmaal z'n grauwe kanten heeft, probeer ik voor mezelf op allerlei manieren wat leven in de brouwerij te brengen. 't Verbeteren van spraakgebreken is nu eenmaal een vak, dat je wel eens een beetje moedeloos maakt en als Jantje, Pietje en Miesje na uren van voordoen en schriften vol oefeningsgetjes nog maar steeds blijven slissen, lispelen en stotteren, moet je daar wel eens wat aan doen!

Nu zorgen de kinderen gelukkig zelf meestal wel voor de nodige afwisseling. Zo is er een gedichtje van Han Hoekstra, dat ik altijd graag op scholen van verschillende gezindheid opzeg, om de reacties daarop te horen. 't Gaat over kabouterijtjes, die de hele nacht in de weer zijn om 't leven van de mensen een beetje makkelijker te maken. En wanneer de mensen dan 's morgens wakker worden en hun slaperige hoofd om de hoek van de deur steken, zo luidt het laatste coupletje: 'dan zijn alle blaadjes weer prachtig groen, 'zo glanzend en fris als 't maar kan, 'en als de kabouterijtjes dat niet zouden

doen
'vertel maar eens, wie deed het dan?'

Zeg ik dit versje nu op een katholieke school op en vraag dan: 'En vertel nu eens, Marcel, als de kabouterijtjes dat niet zouden doen, wie deed 't dan?' dan zegt Marcel met een devoot gezichtje en een stralende blik in de ogen: 'Onze lieve Heer', of 'Moeder Maria'. Zeg ik hetzelfde versje op een christelijke school, dan wordt er meestal geantwoord, hoewel iets aarzelder: 'de Here Jezus'. Op openbare scholen zegt Pietje vlot: 'Nou, de regen natuurlijk' of als hij een beetje pienter is: 'de dauw'. Maar laatst was ik op de school onder de molen in de oude volksbuurt van Arnhem en zei 't versje voor Joan op. Joan met een dikke bril op, piekharen en platvoeten, kijkt even nadenkend voor zich uit, en dan stralend door zijn grote bril in mijn ogen en zegt met evenveel devotie als het katholieke jongetje: 'De gemeente, mevrouw'.

J. K.

soms voel ik berouw
om de sekonden
vol niet gekeken blikken
vol ongevold betasten

dan is er die spijt
om de minuten
vol onbeluisterd horen
gekluisd in uren
weggevoerd op
de transportband
van de tijd

die tijd
die zich over mij sluit
als het water
over de geworpen steen

Jules Gerber

Het menselijk tekort

KRUG wil in het humanisme een emancipatiebeweging zien, die een bijdrage levert tot een groei naar volwassenheid. Dit sluit goed aan bij veel dat in humanistische kringen verdedigd wordt maar laat (waar de seksualiteit en de liefde aan bod komen) toch nog wel het een en ander in duister. Met instemming citeert hij Frankl: 'De werkelijke mens zal dus eigenlijk alleen kunnen begeren, wanneer hij liefheeft'. Ik begrijp zijn instemming niet, want deze arrogante constatering, die in zwemmerige termen gesteld is, lijkt mij nogal aanvechtbaar. Wanneer hij bedoelt dat de moraal van veel moderne jeugd er in bestaat te streven naar een combinatie van liefde en seksualiteit, dan klopt dat wel. Het is verder verdienstelijk dat Krug het woord 'werkelijke' mens vervangt door 'volwassen' mens.

GELUKKIG, want ik kan me geen discriminerender en laatlunkender stijl voorstellen. De mensen, die zich niet houden aan de regels, die wij hun opleggen, zijn niet-werkelijk mens! Maar met de term volwassen zijn we er ook nog niet. Dat klinkt wel vriendelijker, het zij toegegeven: kinderen, onvolwassenen kunnen immers allerliefst zijn en men kan hun veel vergeven. Een variant op deze term is de rijpheid, die we ons zelf en onze medemensen toewensen. De jeugd op weg naar volwassenheid is nog niet rijp. Maar dat duurt zoals bekend is bij de mens vrij lang, zo ongeveer één derde van zijn leven. En in de ouderdom pleegt de rijpheid ook al geen ideale vormen aan te nemen.

DAARENBOVEN wordt de volwassen mens voortdurend begeleid door de onvolwassen elementen, die hem nu eenmaal aankleven en waaraan niemand ontkomt. Rijpe volwassenheid (wat men er ook onder wil verstaan) is voorts geen toestand, die een mens bereikt en bezit, maar is iets dat mijn religieuze vrienden een kwestie van genade plegen te noemen, iets dat we blij mogen zijn zo nu en dan eens, een enkele maal, te beleven. Volwassen rijpheid als duurzame toestand lijkt mij vervelend, gezapig, zelfvoldaan, een masker.

OOK wanneer ik deze gedachtengang een ogenblik volg en het een nastrevenswaardig doel vind volwassen te worden en te rijpen, dan nog blijven we met het probleem zitten dat dit rijpen voor de seksualiteit een eigen ritme heeft, anders dan de ontwikkeling van liefdesgevoelens ten aanzien van de naaste. De eerste begint zich betrekkelijk vroeg te roeren, doch de rijkste vormen van liefde laten soms vele jaren op zich wachten. En het is een hachelijke zaak voor het mens-zijn te eisen dat begeren en liefde samenvallen. Bij de ene mens begint het met begeren, bij de ander met liefhebben.

IS het niet menselijker vast te stellen dat wij mensen maar moeizaam rijpen, zelden volwassen seksuele ontplooiingen kunnen verwachten, en vaak tekort schieten in onze liefdesgevoelens, ofschoon wij allen de mogelijkheden daartoe hebben, en zelfs in onze onhandige en vaak mislukkende handelingen blijf geven van die mogelijkheden? Men kan zeer goed verdedigen dat in elk begeren een – vaak verborgen – liefhebben schuilt gaat. Zo goed als verdedigbaar is dat elk werkelijk liefhebben iets met begeren te maken heeft. Men roept, zo schijnt het, steeds maar weer om een nieuwe moraal. Ik heb er geen behoefte aan, want ik wantrouw fanatieke idealisten en moralisten. Laten we nooit vergeten dat juist op het besproken terrein ieder mens weer anders is, nooit voor goed 'gerijpt', of volwassen en dat er allerlei narigheid voortkomt uit zelfverachting op de basis van krampachtige idealen.

V. W. D. SCHENK

ENKELE jaren geleden verscheen van de hand van dr. N. J. Hommes een boek getiteld 'Misère en grootheid van Calvijn'. Het was bedoeld als een bijdrage tot de herdenking van de geboortedag van Calvijn, 450 jaar geleden. De auteur laat zich in zijn werk nogal laatlunkend uit over de moderne humanisten en doet een felle aanval op de humanistische literator Stefan Zweig. Diens studie 'Ein Gewissen gegen die Gewalt, Castellio gegen Calvin' heeft in hevige mate zijn verontwaardiging opgewekt. Zweig zou gefaald hebben en Calvijn op schandelijke wijze hebben mishandeld. Dit kan men volgens de heer Hommes van een humanist-vrijdenker in zekere zin verwachten.

OP een andere plaats in het boek heet het: 'Hij (Stefan Zweig) doet niet alleen groot onrecht aan de werkelijke historie en aan de feiten, maar het beeld van Calvijn door hem opgeroepen, is zó verminkt en mistekend, zó grievend en onbillijk, zó bezijden de waarheid, dat het op zijn beurt verdient om verbrand te worden. Zo ergens dan laat dit werk van Zweig zien, hoe een echte moderne humanist onmachtig en onwillig is om te verstaan wat het diepste geheim van leven en werken van Calvijn is geweest.'

Wat bedoelt dr. Hommes met zijn opmerking, dat het beeld van Calvijn door Zweig opgeroepen verdient om verbrand te worden? Wil hij het boek aan de vlammen prijs geven en daarmede treden in de voetsporen van dr. Goebbels, die op 10 mei 1933 de werken van Stefan Zweig, tezamen met die van veel andere eminente duitse schrijvers in Berlijn liet verbranden?

Ik citeer Hommes nog een keer. 'Vernietigend scherp, maar wáár is de kritiek van Geisendorff, de jongste biograaf van Beza, Calvijn's vriend en opvolger, over de studie van Zweig, als hij zegt: want het is evenwel niet genoeg om jood te zijn, Oostenrijker en literator van groot talent om iets te begrijpen van de calvinistische 16e eeuw. Het is niet genoeg om boeken te hebben geschreven als: Brandend geheim, Casanova of Vier en twintig uren uit het leven van een vrouw, om zich het recht aan te matigen om zo midden in het vlees der geschiedenis te snijden...'

Tendentieus

WAAROM die opsomming: jood, Oostenrijker en literator? Waarom die vermelding jood? Zweig was van joodse afstamming. Een belijgend jood was hij niet. En als dit zo was, wat dan nog, wat voor zin heeft de vermelding? Zij is hier volkomen irrelevant. Ook in de opsomming van de boeken zit iets irrealis. Stefan Zweig heeft zich niet beperkt tot romans en vertellingen. Zijn boek over Castellio is niet zijn enige historische studie. Ik denk aan zijn werken over Maria Stuart, over Erasmus en andere. Die noemt Geisendorff niet. En Hommes laat het maar zo en gebruikt het citaat zonder eigen commentaar. Commentaar zou ook op zijn plaats zijn over het begrip 'calvinistische 16e eeuw'. Was die eeuw alleen maar calvinistisch? Temeer reden zou er voor de heer Hommes geweest zijn bij het citaat uit het werk van Geisendorff een aantekening te plaatsen, omdat hij zelf eerder in zijn boek de historische studies van Stefan Zweig wel noemt en hun verdienste prijst. Op pag. 146 is Hommes vol lof over de 'ontegenzeggelijk met talent en suggestieve verbeelding geschreven studies over beroemde historische figuren'.

CALVIJN EN DE

Daar verkondigt hij: 'Wie de meesterlijke uitbeelding van Erasmus, Maria Stuart, Marie Antoinette, van de bloedhond Fouché, de mitrailleur van Lyon in de franse revolutie, leest, zal niet kunnen loochenen dat hij met een geniale uitbeelder der historie te maken heeft. Al zijn werken getuigen van een ragfijne psychologische analyse en zijn doortrokken van een pacifistisch-kosmopolitisch humanisme.' Hoe kan dr. Hommes na zo loffelijk over Stefan Zweig geschreven te hebben, Geisendorff klakkeloos citeren? Mij is dit onbegrijpelijk.

EEN nog sterker staaltje van dit soort vertoont pag. 147 van het boek van Hommes. Daar verwijt hij Zweig falsificatie der geschiedenis. Zweig zou op onhistorische wijze het drama van Servet (die op de calvinistische brandstapel omkwam) hebben aangegrepen en een voorstelling van Calvijn gegeven hebben, waarover Hommes verontwaardigd is. Zijn ergernis geeft hij dan lucht in de volgende woorden: 'Hier wreekt zich, wanneer artistieke schrijvers, ten spijt van alle vlijtig verzameld historisch materiaal, zonder werkelijke historische fundering en acribie zich op de geschiedenis werpen'.

Begrijpt dr. Hommes niet, dat datgene wat hij op pag. 146 beweert lijnrecht in tegenspraak is met wat hij ongeveer 40 regels verder laat volgen? Is het hem niet opgevallen, dat als hij betoogt, dat alle werken van Zweig getuigen van een ragfijne psychologische analyse, daar ook de studie over Castellio onder valt? En is het niet verwonderlijk op de ene bladzijde te lezen, dat Zweig een geniale uitbeelder der geschiedenis was en dan op de volgende bladzijde te vernemen, dat hij een geschiedvervalser was, een man zonder werkelijke historische fundering?

Mij dunkt, dr. Hommes is nogal slordig met zijn onderwerp omgesprongen. Het werk van Stefan Zweig bevat een scherpe aanklacht tegen Calvijn om diens aandeel in de veroordeling van Michael Servet tot de brandstapel en de gruwelijke uitvoering van het vonnis te Champel bij Genève op 27 oktober 1553. Hommes erkent dat dit aandeel niet gering geweest is. Ook ten aanzien van de heksenprocessen van Peney erkent hij ten volle het falen van Calvijn. Van deze processen was tot voor kort eigenlijk nog maar weinig bekend. Stefan Zweig die zijn boek in 1936 schreef, rept er zelfs niet over. Wij danken de bekendheid van wat zich daarbij afgespeeld heeft aan een verhandeling van Oskar Pfister, welke verhandeling in 1947 werd gepubliceerd en tot onderwerp had het ingrijpen van Calvijn in genoemde processen.

Hekserij

HEEL in het kort kwam de zaak hier op neer. In het jaar 1545 werden in het gebied van Peney verscheidene lieden in staat van beschuldiging gesteld wegens hekserij. Om de mensen tot bekentenis te brengen werden, zoals in die tijd gebruikelijk was, de ergste folteringen toegepast. In Genève beschikte men over een z.g. wipgalg, waarmede de slachtoffers met op de rug gebonden armen omhoog getrokken werden om ze vervolgens op de grond te laten neerploffen. Dit werd dan enkele malen herhaald. Als de slachtoffers talmde met bekennen, kneep de beul hen met een gloeiende tang in het lichaam. Waren de zondaars zo verstokt dat zij ook dan nog hun onschuld volhielden, dan was er nog het probate middel van 'voeten roosteren' om de misdadigers te 'verontrusten'. Calvijn stond niet onverschillig tegenover deze

ZESTIENDE EEUW

rechtsgedingen, als men de martelpartijen zo noemen wil. Op 19 november 1545 meende hij de tijd gekomen zich persoonlijk tot de Raad van Genève te wenden. Denkt niet dat het was om erbarmen af te smeken over de arme slachtoffers, niet om verzachting te vragen van de folteringen. Neen, dat was het probleem niet. Waar het wel om ging? De heer Calvijn was niet helemaal tevreden met het tot dan toe bereikte. Zeker, men had zich beijverd om in het gebied van Peney de gerechtigheid toe te passen jegens enkele misdadigers, maar er waren er nog vele anderen. Daarom drong Calvijn er bij de Raad van Genève op aan, meer en radicaler op te treden tegen die tovenaars en ze met wortel en tak uit te roeien.

HET strekt de heer Hommes tot eer, dat hij het aandeel van Calvijn hierin niet tracht te verdoezelen. Hij draait niet om de feiten heen. Uitvoerig licht hij zijn lezers in over de gebeurtenissen. Hij spreekt van een donkere bladzijde in het leven van de machtige, haast bovenmenselijke gestalten van Calvijn. Er is tijdens de gruwelijke heksenprocessen en bij de tragedie rondom Servet een kant aan het karakter van de hervormer, welke Hommes doet huiveren. Calvijn, zegt hij, is zo nu en dan met een hardheid en wreedheid belast en besmet geweest, die stellig in strijd was met het evangelie. Naar de maatstaf van het evangelie veroordeelt dr. Hommes de intolerantie van Calvijn.

DE sympathie van dr. N. J. Hommes brengt hem ertoe, Calvijn's ketterjagerij te vergoelijken. Hij zoekt naar de motieven en meent ze gevonden te hebben in een theocratische exe-gese van het Oude Testament. En Calvijn wil Ex. 22 : 18 'De tovenares zult gij niet laten leven' rigoureuus op Genève toepassen. Calvijn zag deze toepassing als gehoorzaamheid aan gods woord. Daarnaast stelt Hommes de tijd, waarin Calvijn leefde verantwoordelijk voor zijn falen. De zestiende eeuw was een harde eeuw en Calvijn was in menig opzicht een kind van zijn tijd. Zijn fout was die van zijn eeuw. Die verwijzing naar de harde wrede tijd komen wij bij Hommes herhaaldelijk tegen. Wij moeten de gebeurtenissen zien in het raam van de zestiende eeuw, dan gaan wij Calvijn wel begrijpen, van binnen uit, zoals Hommes het Geisendorf nazegt.

HET vermeende gebrek zich niet voldoende te hebben ingeleefd in de tijd van de zestiende eeuw is dan ook wel het zwaarste verwijt dat Stefan Zweig van de zijde van de heer Hommes treft. Op zichzelf is het wel verwonderlijk, dat een literator van het formaat van Stefan Zweig de eeuw, waarover hij schrijft, zo slecht begrepen zou hebben. Van een geniale uitbeelder der historie zou men beter verwachten. Het is dan ook niet waar. Het is van de heer Hommes 'wishful thinking'. Het hele boek van Stefan Zweig ademt de geest van het tijdperk, waarin zijn figuren optreden.

Ik wil 2 plaatsen aanwijzen ter adstructie, waaruit dit zonneklaar blijkt. Op pag. 161 van zijn 'Ein Gewissen gegen die Gewalt' schrijft Zweig: 'An sich bedeutete zwar die Hinrichtung eines einzigen Menschen nichts Auffälliges in jenem gewaltsamen Jahrhundert; von den Küsten Spaniens bis weit hinauf an das Nordmeer und die britischen Inseln brennen damals zu Christi Ehren unzählige Ketzer. Zu Tausenden und aber Tausenden werden im Namen der verschiedenen einzig wahren Kirchen und Sekten

wehrlose Menschen auf die Richtstätten geschleift, verbrannt, geköpft, erstickt oder ertränkt'. Als dr. Hommes alleen dit maar gelezen had, zou hij op pag. 148 van zijn boek niet hebben kunnen schrijven: 'Stefan Zweig brengt zijn lezers onder de suggestie alsof er in de 16e eeuw eigenlijk maar één beul en bloedhond is geweest nl. Calvijn'.

Humanisme

EEN tweede citaat ontleen ik aan het inleidende hoofdstuk tot het boek van Zweig. De schrijver belicht hierin op pag. 19 de figuur van Sebastiaan Castellio en wijst er op hoe Castellio in zijn strijd voor de vrijheid van denken zijn leven heeft gewaagd en 'in seinem Kampfe um die Humanität mit ihrer ganzen mörderischen Wucht die Unhumanität seines Jahrhunderts erlitten hat'. Het gaat bij Stefan Zweig in wezen om de strijd van humanisme tegen inhumanisme, van tolerantie tegen intolerantie, van het geweten tegen het geweld.

ZO'N strijder in de zestiende eeuw was Castellio en omdat hij die strijder was, omdat zijn geweten hem dwong de pen op te nemen tegen Calvijn, kon hij de onvergankelijke woorden schrijven: 'Een mens verbranden betekent niet een leer verdedigen, maar een mens doden'. Daarom schreef Castellio lang voor Locke, Hume en Voltaire een manifest der verdraagzaamheid. Hommes weet met Castellio niet goed raad. Deze past niet in het beeld, dat hij zich van de 16e eeuw gevormd heeft. In de zaak der rechte tolerantie is Castellio zijn tijd eeuwen vooruit, zegt Hommes. Deze schrijver ziet de zestiende eeuw alleen maar als een harde en wrede eeuw, waarin voor een redelijk en verdraagzaam mens als Castellio eigenlijk geen plaats was.

Alsof er in die eeuw niet tal van mensen waren, voor wie de hardheid van Calvijn een gruwel was! Vermeldt dr. Hommes zelf niet dat er na de wrede terechtstelling van Servet een storm van verontwaardiging opstak tegen Calvijn. Deze mensen waren toch niet allen hun tijd vooruit! De zestiende eeuw was niet alleen de calvinistische eeuw, ook niet alleen de eeuw der hervorming. Het was ook de eeuw van Erasmus, van Thomas More, van Montaigne, van Rabelais, van Coornhert en nog van vele anderen, waarvan het ondenkbaar is, dat zij met het fanatieke drijven en handelen van Calvijn zouden hebben ingestemd.

HET is waar, de humanistisch voelende mensen waren van zachtere geaardheid, hun stemmen klonken niet zo luid. In het tumult van die dagen werden zij gemakkelijk overschreeuwd door de met elkaar in fanatisme en onverdraagzaamheid wedijverende theologen. Hommes is niet in staat geweest de aanklacht van Stefan Zweig te ontzenuwen. Ondanks zijn pogingen de daden van Calvijn te vergoelijken, draagt hij naar mijn gevoelen meer bezwarend dan ontlastend materiaal tegen hem aan. Het verweer van dr. Hommes, dat Stefan Zweig de gebeurtenissen niet voldoende bezien heeft in de omlijsting van de 16e eeuw is onhoudbaar. Stefan Zweig ontzegt aan Calvijn een zekere grootheid niet, hij erkent in hem de geniale organisator. Maar hij weigert hem te ontlasten van zijn schuld. Niet de dwaling en de verblindende van zijn tijd hebben Servet naar de brandstapel gedreven, maar enkel en alleen het persoonlijk initiatief van Calvijn.

J. L. SLUYTER

Links humanisme I

IN M & W van 23-11-1968 merkt dhr Dijkstra op, 'de heer Bruyn maakt zich ongerust over het feit dat zijn studerende kinderen in humanistische studentenkringen ook (cursief van mij PB) worden geconfronteerd met linkse politieke ideeën.' Dit nu is niet het geval, mits... de confrontatie met de politiek in brede zin plaats vindt. Vandaar mijn cursivering van het woord 'ook' bij het citeren van dhr Dijkstra. Ik kan uit eigen ervaring spreken. Op mijn 38e jaar kwam er een verbreding in mijn politieke belangstelling door het volgen van colleges. Vooral de wetenschappelijke en bijkans objectieve benaderingen van Prof. Scholte en Banning hebben indruk op mij gemaakt. Mijn keuze 'liberaal' werd hierdoor een overtuiging en ik werd bevrijd van het afdoen van andere politieke stromingen en meningen met kreten en schouderophalen. Kennisname en keuze van politiek op jongere leeftijd dan thans het geval is? Accoord; graag echter niet via eenzijdige confrontatie ten einde ons te vrijwaren van eenzijdige en 'brain washed' figuren. Wij hebben in deze eeuw al genoeg ellende gehad van dogmatici die het voor het zeggen hadden en het zo goed wisten.

De kern van mijn vorig stukje in M & W ging over de vermenging van 'humanisme' en 'politiek'. Deze vermenging lijkt mij wel mogelijk maar dan wel 'het' humanisme als uitgangspunt nemen. Anders gezegd, dus wel een socialistische of liberale humanist maar geen humanistische liberaal of socialist. (Ik noem nu maar twee stromingen.) Kritiek op de regering in M & W? Accoord, maar dan getoetst aan humanistische waarden. Geen kritiek in M & W omdat een bepaalde regeringsdaad niet past in de... (vul de politieke stroom maar in) ... maatschappijstructuur die men zo gaarne wenst en voorstaat. (Partijbladen zijn daarvoor en zijn vaak blij met kopij van de lezers.) In ons Verbond hebben wij nu eenmaal o.a. socialisten en liberalen. Gelukkig is dat zo. Laten wij er rekening mee houden.

P. Bruyn

Links humanisme II

Na vele adhaesiebetuigingen is het prettig ook één protest te ontvangen. Mogelijk kan hierdoor over dit onderwerp een nuttig gesprek op gang komen, waarvoor, gezien de reacties, in vele afdelingen, belangstelling zal zijn. Naar mijn bescheiden mening bepaalt 'ons redelijk verantwoorden' uitsluitend en alleen ons 'denken en doen in liefde' voor onze medemens. Uitgaand van dit begrip is ieder verplicht alles wat hiermede in strijd is, af te keuren. Afkeurenswaard is wanneer men door middel van macht, terreurpogroms, executies, verbanning etc., de mens in zijn waardigheid degradeert en ontlustert, óók terwille van een toekomstig heil, dat dan meestal alleen gezien en gepropageerd wordt door een kleine minderheid, die de macht bezit. Volgens de heer Thoomes is de materie belangrijker dan de liefde en is het meest onmenselijke systeem nog te waarderen, mits er maar resultaten zijn. Dit is in flagrante strijd met 'redelijk verantwoorden', dus met het humanistisch denken en deze conclusie is dus niet aanvaardbaar en onjuist. Het beginsel is 'algemeen menselijk' en wanneer het humanisme zich niet op een algemeen standpunt stelt, maar een keuze gaat doen of een bepaalde richting propageert, speciaal met politieke achtergrond, dan is het op de verkeerde weg.

Een weg, die geen eenheid en groei zal brengen maar verdeeldheid en afbraak. De rest van het betoog van de heer Thoomes ligt op het vlak van de 'waarzeggerij' en als redelijk denkend mens ontbreekt mij hiervoor het geloof.

J. D. Zoete

ORIËNTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verloving
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islam
- 2 confucianisme/taoïsme
- 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- * 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
 - 2 welvaart-armoede
 - 3 oorlog-vrede
 - * 4 het rassenvraagstuk
 - * 5 communisme en democratie
- * deze deeltjes zullen in de loop van 1969 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen aan het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

Stichting „Vijverhof”, Vijverlaan 4, Epe (Gld.)

Gezinsvervangend huis voor spastici – niet geestelijk gehandicapten –, leeftijd 18-pl.m. 30 jaar.

Gevraagd worden enkele meisjes die in de verzorgende sector willen werken.

Meisjes met diploma ziekenverzorgster, inas- of daarmede gelijkstaand genieten de voorkeur, is niet vereist.

Sollicitaties aan de directrice. Tel. 05780-2571.

ANNONCES:

Bij bejaard echtpaar, waarvan de vrouw althans voorlopig hulpbehoevend is, wordt gevraagd een **inwonende hulp in de huishouding**, die tevens in staat is lichte verpleegwerkzaamheden te verrichten. Geriefelijk huis, mooie tuin. Zitkamer met slaapkamer beschikbaar. Brieven met uitvoerige gegevens te richten aan Prof. Dr. Libbe van der Wal, Rotterdamseweg 113, Delft.

Heer, een jaar gepensioneerd, slank postuur, algemene ontwikkeling, levenslustig ingesteld, goede interesse, belangstelling voor toneel en muziek, zoekt in de noordelijke provincien, kennismaking met dame (alleenstaande vrouw) van middelb. lft. om samen in vriendschap door het leven te gaan. Humanistische levensovertuiging. Brieven onder no. 2 adm. 'Mens en Wereld'.

Abonneer u op

Het Woord van de Week

Bevat de teksten van de radiolezingen. f 7,50 per jaar. Giro 58 t.n.v. 'Het Woord van de Week'.

Voor dame of heer, ca 65 jaar, **prettige samenwoning aangeboden** in heerlijke zonnige flat, lift, badkamer, c.v., tel. etc. Eigen meubelen geen bezwaar. Br. no. 1 adm. 'Mens en Wereld'.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.

De dood verandert

Zojuist verscheen onder bovengenoemde titel een pocket. Hierin trachten schrijvers van verschillende richting duidelijk te maken wat voor hen de dood betekent

112 pag. f 3,25

Te bestellen door storting of overschrijving van f 3,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85%
1960	121	„ 2,54%
1961	123	„ 1,65%
1962	127	„ 3,25%
1963	132	„ 3,94%
1964	140	„ 6,06%
1965	147	„ 5,00%
1966	156	„ 6,12%
1967	161	„ 3,21%
1968	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waarde vaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55

HUWELIJK

De door het Humanistisch Verbond opgerichte niet-commerciële

CORRESPONDENTIEKRING

helpt u bij het leggen van serieuze

HUWELIJKSCONTACTEN

op basis van eigen keuze.

Vraag brochure met voll. inl. aan de Humanistische Correspondentiekkring, postbus 210, Utrecht. A.u.b. 40 ct. postzegels bijsluiten.